

VN-verklaring voor de rechten van boerinnen en boeren:

"WAT BETEKENT DIT VOOR BELGIË?"

Eind 2018 werd de VN-verklaring voor de rechten van boeren en boerinnen en andere op het land werkzame personen (UNDROP¹) met een grote meerderheid aangenomen door de Verenigde Naties² (121 voorstemmen, 54 onthoudingen, 8 tegenstemmen). De verklaring is het resultaat van een historisch proces van bijna 20 jaar mobilisering door la Via Campesina³ en diens bondgenoten, en 6 jaar onderhandelingen in de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties. Sinds het begin werd het proces geleid door sociale bewegingen: boer-inn-en en plattelandsgemeenschappen documenteerden de veelvuldige schendingen van de mensenrechten en de discriminatie die ze ondergaan. **De Verklaring mag dan ook een groot succes genoemd worden waar alle boer-inn-en, op het land werkzame mensen en hun verdedigers trots op mogen zijn en hoop en vreugde uit kunnen halen. De rechten van boeren en boer-inn-en zijn voortaan deel van het internationaal recht.**

1 UNDROP is de officiële afkorting voor de verklaring in het Engels en wordt het meest frequent gebruikt.

2 De totstandkoming verliep in 3 fases: akkoordverklaring door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties in Genève op 28 september 2018, vervolgens validering door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York op 17 december 2018, en stemming in de Derde Commissie (sociale, humanitaire en culturele commissie) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York op 19 november 2018.

3 La Via Campesina is de grootste internationale boerenbeweging, aanwezig in meer dan 73 landen en vertegenwoordigt meer dan 200 miljoen boer-inn-en, kleine en middelgrote producenten, landloze boer-inn-en, vrouwen en jongeren uit rurale gebieden, inheemse volkeren, migranten en landarbeiders.

Deze nota verkent mogelijke maatregelen die de Belgische overheid kan nemen om deze verklaring om te zetten in beleid. **We focussen op 3 essentiële basisrechten in de Europese context waarin de situatie van kleine boer-inn-en sterk achteruit gaat: recht op waardig loon, recht op grond en recht op zaden.** Officiële statistieken leren ons dat België sinds 1980 68 % van haar boerderijen verloor.⁴ Deze evolutie loopt parallel met de structurele industrialisering van de landbouw en de marginalisering van de kleine boerderijen; een steeds hogere schuldenlast door de mechanisering en de aankoop van inputs; kleinere marges, slechtere onderhandelingsposities van de boer-inn-en in de voedselketen; steeds lagere en schommelende prijzen van de landbouwproducten; een hoge druk op de grond; de onderwaardering van de sociale functie van de landbouw; een administratief log subsidiebeleid; een zadenwetgeving die ver staat van het boerenmodel; enz.

Het wordt hoog tijd dat België een juridisch en politiek kader uitwerkt om de rechten van boeren, boerinnen en andere op het land werkzame personen te beschermen en te verzekeren.

1. EEN NIEUW INTERNATIONAAL INSTRUMENT VOOR DE MENSENRECHTEN

Moet het nog gezegd dat het niet de agro-multinationals zijn, maar de boer-inn-en en de landwerkers die de wereld voeden? Nochtans zijn net zij het die in veel wereldstreken het meeste honger lijden en het hoofd moeten bieden aan systematische inbreuken op hun grondrechten : land- en grondstoffenroof, biopiraterij, criminalisering van boer-inn-enleiders, dwangarbeid op grote industriële plantages, enz. Ook van Europese landbouwers worden de grondrechten geschonden: door een landbouwbeleid dat de kaart trekt van de industriële landbouw ten koste van de boer-inn-en, oneerlijke handelspraktijken, het gebrek aan een waardig loon, ... De verklaring kan bijdragen aan het antwoord. Ze beschermt de rechten van onze voedselproducenten en natuurlijke hulpbronnen en komt zo tegemoet aan de huidige grote crisissen: plattelandsarmoede, voedselonzekerheid, klimaatsverandering, aantasting van natuurlijke hulpbronnen, instorting van de biodiversiteit, enz.

Waarom steunt FIAN de verklaring?

FIAN verdedigt het recht op voldoende en voedzaam voedsel voor iedereen. Ons werk bestaat er in de eerste plaats in om het op te nemen voor mensen die zich verzetten tegen onrechtvaardige en onderdrukkende praktijken (zoals gedwongen uitzettingen) die hen beletten zichzelf en hun families te voeden. De verklaring sluit aan bij de strijd van FIAN doordat zij het recht op productie als onderdeel van het recht op voedsel erkent.⁵ De verklaring garandeert het recht op grond en zaden, fundamenteel voor de verwezenlijking van het recht op voedsel. FIAN ondersteunt bovendien boeren- en plattelandsbewegingen in hun strijd voor voedselsoevereiniteit, onder andere door het gebruik van rechtsmiddelen.

⁴ Statbel, « Kerncijfers landbouw 2019 », <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/kerncijfers-landbouw-2019>

⁵ Het recht op voedsel, ingeschreven in artikel 11 van het internationale verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (1966) werd nader bepaald in 1999 door het comité belast met de opvolging van het verdrag.

Deze verklaring is een internationaal rechtsinstrument, gericht op de specifieke context van boer-inn-en. Bepaalde rechten die erin worden aangehaald werden al eerder beschreven in andere instrumenten ter bescherming van de mensenrechten, onder meer het recht op sociale zekerheid, gezondheid, huisvesting, onderwijs, een waardig inkomen, ontwikkeling, participatie en rechtspraak. Daarnaast bepaalt de verklaring ook nieuwe collectieve en individuele rechten, zoals toegang tot land en natuurlijke hulpbronnen, het recht op zaden, biodiversiteit en voedselsoevereiniteit. Ook wordt dieper ingegaan op de verplichting van staten om deze rechten na te komen en uit te dragen.

De verklaring is evenwel niet bindend. Zoals elke verklaring over de mensenrechten vertrekt ook deze van een universele, symbolische en visionaire intentie. De kracht van de tekst ligt in de gemeenschappelijke horizon, de lange-termijndoelstelling die voor alle landen wordt bepaald. Maar ook in de bepaling van enkele duidelijke verplichtingen voor de landen. Zo moeten zij hun nationale wetgeving aanpassen aan de internationale akkoorden die zij hiermee onderschrijven. Bepalingen rond de mensenrechten zijn immers prioritair in zowel het nationale als het internationale recht (Handvest van de Verenigde Naties, art. 1.3, 55.c, 56 en 103). Dit geldt voor alle landen, ongeacht hun standpunt bij de ondertekening van de verklaring. De verklaring baseert zich op bindende internationale verdragen waaraan ze eveneens haar legitimiteit ontleent⁶. Toch werd veel ruimte gelaten aan staten rond de manier waarop ze de verklaring implementeren; de lokale context en behoeften kunnen immers veel van elkaar verschillen. **Voor de boer-inn-en, landwerkers en ondersteunende organisaties, waaronder FIAN, gaat het werk daarom voort. Met deze verklaring onder de arm willen wij een internationale stem geven aan miljoenen plattelandsgemeenschappen, en samen de bestaande wetgeving verbeteren die hun leven en inkomen beïnvloedt.**

Voor een daadwerkelijke uitvoering van de verklaring is de volledige betrokkenheid van boer-inn-en en andere landwerkers onmisbaar.

Nu de verklaring werd goedgekeurd staat ze ten dienste van iedereen. De verklaring richt zich in de eerste plaats tot de staten. Toch is het ook aan de boer-inn-en en het maatschappelijk middenveld zelf om de verklaring aan te wenden, om zo verandering te brengen in de huidige situatie en het huidige landbouwmodel. Hiervoor moeten we de technische aspecten van de verklaring eerst goed begrijpen. Vervolgens moeten we kijken naar de perspectieven die de verklaring kan bieden, onder andere op het vlak van institutionele verandering. Tenslotte moeten we onderzoeken op welke manier we de verklaring kunnen inpassen in de voortzetting van de strijd.⁷

De staten spelen een sleutelrol in de uitvoering van de

⁶ Onder andere het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, het Verdrag inzake de Biologische Diversiteit en het Internationaal Verdrag inzake plantgenetische hulpbronnen voor voeding en landbouw.

⁷ Hubert Coline (2019). La Déclaration de l'ONU sur les droits des paysan-ne-s. Outil de lutte pour un avenir commun. Genève : CETIM, p 101.

verklaring. Zij hebben nu de plicht om de rechten van boer-inn-en en andere op het platteland werkzame mensen te respecteren en te beschermen.⁸ Daartoe moeten ze mechanismen ontwikkelen die de coherentie tussen hun beleid en de bepalingen van de verklaring garanderen (art. 15.5). Ook moeten ze zo snel mogelijk aangepaste maatregelen nemen (wetgevend, administratief, ...) die leiden tot een geleidelijke verwezenlijking van de rechten in de verklaring die niet onmiddellijk ten uitvoer kunnen

worden gebracht (art. 2.1). Voorts moeten de staten het belang inzien van internationale samenwerking; dit kan de nationale inspanningen ter uitvoering van de verklaring immers ten goede komen (artikel 2.6). België moet met andere woorden niet alleen de rechten van Belgische boer-inn-en respecteren, maar ook die van boer-inn-en elders in de wereld die gevolgen ondervinden van het Belgische ontwikkelingsbeleid of onder meer het beleid inzake energie, handel, financiën met een extra-territoriale impact.

⁸ In februari 2020 constateert het Inter-Amerikaanse Hof voor de Rechten van de Mens een schending van het recht op een gezonde leefomgeving, en baseert zich voor de eerste maal op de Verklaring van de rechten van boer-inn-en en andere personen werkzaam op het platteland (zie paragraaf 136 van het arrest over de zaak Inheemse gemeenschappen, lid van de vereniging Lhaka Honhat (« Ons Land » vs Argentinië).

1993-2008	2001-2008	2008-2018	2018	2019 - ...
Goedkeuring van de eigen verklaring door La Via Campesina	Allianties en consolidering van de beweging: In Genève wijden La Via Campesina en FIAN drie opeenvolgende jaarrapporten exclusief aan de schendingen van boer-inn-enrechten . Parallel versterken ze hun beleidswerk en organiseren ze evenementen over het thema.	Proces binnen de Verenigde Naties: vijf onderhandelings-sessies binnen de werkgroep in de Mensenrechtenraad	Goedkeuring van de verklaring	Uitvoering van de verklaring

2. HET RECHT OP EEN WAARDIG INKOMEN EN VOLDOENDE BESTAANSMIDDELEN, ALSOOK TOEGANG TOT DE NODIGE PRODUCTIEMIDDELEN

(ARTIKEL 16 VAN DE VERKLARING)

“Het gebrek aan waardig inkomen bij miljoenen boer-inn-en in Europa en de rest van de wereld leidt tot de teloorgang van boerderijen en de massale ontvolking van het platteland. Niet van het eigen werk kunnen leven veroorzaakt een enorm leed, en mondt soms uit in zelfmoord. De oorsprong van deze situatie: hetzelfde onaangepaste beleid dat voedsel als een markt ziet en niet als een recht.”

(Geneviève Savigny, boerin - Frankrijk, Confédération Paysanne)

Het recht op een behoorlijk inkomen en een fatsoenlijk bestaan staat garant voor economische autonomie, wat een behoorlijke levensstandaard waarborgt en het voortbestaan van de boerenstiel. Het is een voorwaarde voor de vrijheid en onafhankelijkheid van boer-inn-en tegenover multinationals in de voedingsindustrie en andere dominante marktspelers, maar ook jegens overheidsinstanties die de Europese landbouw subsidiëren. Dit artikel bepaalt het recht van boer-inn-en en plattelandsarbeiders op een behoorlijk inkomen, een eerlijke beloning voor hun werk en hun diensten aan de samenleving als geheel. Het artikel garandeert daarom:

- de toegang voor boer-inn-en en plattelandsarbeiders tot de benodigde productiemiddelen: transport-, verwerkings- en opslagfaciliteiten (art 16.2);
- een volwaardige deelname aan bestaande markten door de terbeschikkingstelling van de nodige infrastructuur om klanten te bereiken (art 16.3);
- de ontwikkeling en ondersteuning van lokale vermarktingsketens die voedselproducenten en consumenten samenbrengen (art 16.4).

Daarnaast moeten boer-inn-en en plattelandsarbeiders meer armslag krijgen in hun marktkeuzes en in de bepaling van eerlijke en lonende prijzen. Zeker in de Europese context is dit een belangrijk aspect. Landbouwproducten worden namelijk aangekocht tegen een te lage prijs in verhouding tot hun productiekosten, wat de afhankelijkheid van boer-inn-en t.o.v. de subsidies vanuit het Europese landbouwbeleid in de hand werkt (voornamelijk het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid – GLB).

Om een eerlijke verloning af te dwingen waarmee boer-inn-en van hun werk kunnen leven (art 16.6), moeten de staten ervoor zorgen dat hun beleid en programma's het behoud en de uitbreiding van het scala aan lokale mogelijkheden om in het levensonderhoud te voorzien en de overgang naar duurzame landbouwproductie effectief ondersteunen. Het internationale handelsbeleid moet aangepast worden. De overheid moet bovendien doeltreffende maatregelen nemen om de veerkracht van boer-inn-en en plattelandsarbeiders tegenover marktfalen te vergroten (art 16.5). Zo hebben staten de plicht om de markt te reguleren, dumping en monopolievorming te verbieden en eerlijke en winstgevende prijzen te garanderen voor landbouwproductie. Ten slotte moeten aangepaste en gedifferentieerde regelgeving toegang tot de markt, directe verkoop en uitwisseling en verwerking van boerderijproducten beschermen.

Om dit recht te verwezenlijken beschikken België en de andere Europese landen over een aantal mogelijkheden⁹:

- de markten zo reguleren dat de prijzen stabiliseren, structurele overschotten of tekorten worden vermeden en eerlijke prijzen worden gehandhaafd;
- brancheorganisaties uitbouwen per productiesector, die de prijzen bepalen en waken over een eerlijke verdeling van de toegevoegde waarde tussen de verschillende spelers in de sector;
- het mededingingsrecht aanpassen en zorgen voor meer markttransparantie om de almacht van de oligopolies in de grootschalige distributie en de agro-industrie over de nationale en internationale markt in te perken;
- lokale markten ondersteunen, evenals een collectieve en directe vermarkting die meer macht geeft aan producenten en consumenten;
- aangepaste en specifieke normen uitwerken voor de boerenlandbouw en de artisanale verwerking van landbouwproducten, zodat boer-inn-en kunnen verkopen via de korte keten en een hogere toegevoegde waarde van hun producten kunnen behouden;
- meer inzetten op de erkenning en de versterking van de sociale en ecologische functies van de boerenlandbouw.

⁹ De eerste 6 opties komen uit een onderzoeksnota van FIAN (Gérard Choplin en Priscilla Claeys) – April 2017 : <http://fian.be/Le-droit-a-un-revenu-et-a-des-moyens-de-subsistance-decents?lang=fr>

Rechten van vrouwen op het platteland

Vrouwen spelen een bepalende rol in de wereldwijde voedselproductie; ook in België. Ze telen en oogsten meer dan 50% van het voedsel in de wereld. Boerinnen en andere vrouwen die op het platteland werken zijn onmisbaar in het levensonderhoud van hun gemeenschappen: ze treden op als zorgverleensters, voedselproducenten, landarbeidsters en als de bewaersters van traditionele landbouwkennis.¹⁰ Plattelandsvrouwen blijven echter met heel wat ongelijkheden kampen. Zoals Priscilla Claeys opmerkt: "Op de boerderij hebben [...] vrouwen vaak geen status en geen pensioen (of veel minder). Hun lot laat echter onverschillig. Het wordt door de samenleving getoleerd alsof het de prijs is die moet worden betaald om landbouw te "ontwikkelen". [...] Een andere schijnbaar moeilijk uit te roeien bron van onrecht is de ongelijke toegang tot land en natuurlijke hulpbronnen."¹¹

Ook de vestiging van jonge vrouwen is problematisch. Ondanks een verbeterde erkenning van administratieve rechten - bijvoorbeeld het statuut meewerkende echtgenote in België - worden vrouwen nog steeds gediscrimineerd op vlak van deelname aan besluitvorming en toegang tot land. Deze vormen

van discriminatie worden maar moeilijk herkend vanwege het gebrek aan genderstatistieken of aangepaste kanalen voor vrouwen om hun problemen uit te spreken. De emancipatie van vrouwen verbergt duidelijk complexe processen. De meest opvallende vorderingen worden ongetwijfeld gemaakt in de creatie van ruimtes die enkel bedoeld zijn voor vrouwen en in de toegang tot de besluitvorming. Binnen La Via Campesina zorgden vrouwenassembles en gendergelijkheid in de politieke organen van de beweging ervoor dat vrouwen hun situatie beter kenbaar konden maken en politieke voorstellen konden formuleren. Ook al mogen we trots zijn op deze vooruitgang, rond gelijkheid en politieke participatie is er nog een lange weg te gaan. Vrouwen nemen door gebrek aan tijd en opleiding nog steeds niet de plaats in die hen toekomt. Ze hebben de neiging zichzelf uit te sluiten van debatten omdat ze zich er niet op hun gemak voelen. Ze offeren zichzelf op voor de boerderij door ergens anders te gaan werken of door te werken zonder erkenning. De wettelijke erkenning van vrouwenrechten neemt dan wel toe, maar deze rechten blijven geschonden worden¹².

¹⁰ Zie onderzoeksnota FIAN (Andrea Nuila en Priscilla Claeys) – Maart 2016 : <https://www.fian.be/Le-droit-des-femmes-rurales>

¹¹ Tijdens het colloquium « Etre agricultrice », georganiseerd in 2016 door de Franse Senaat, merkte sociologe Sabrina Dahache op dat vrouwelijke landbouwkandidaten vaak geconfronteerd worden met een gebrek aan eigen hulpmiddelen (grond en gebouwen) en een stevig netwerk, maar ook met wantrouwen van kredietinstellingen voor eventuele grondleningen. Hierdoor zien ze zich volgens het MSA (Mutualité Sociale Agricole) genoodzaakt om zich te beperken tot kleine productie-eenheden. De bankleningen voor vrouwelijke landbouwkandidaten zijn lager dan die voor mannelijke kandidaten. Het beroep op andere financiële structuren (productiecoöperatieven, slachthuizen, enz) vergroot verder hun schuldenlast bij de start van hun activiteit. Dit leidt tot langere leningstermijnen bij vrouwen dan bij mannen. »

¹² Lang fragment uit het besluit van P. Claeys in de studie *Entraide et Fraternité (2017) « Agriculture : de quoi elles se mêlent ! Enjeux des mouvements des femmes rurales et paysannes au Nord et au Sud »* : <https://www.entraide.be/Agriculture-de-quoi-elles-se-melent>.

3. HET RECHT OP LAND EN ANDERE NATUURLIJKE HULPBRONNEN

(ARTIKEL 17 VAN DE VERKLARING)

“Wij, boeren, worden dubbel getroffen door de milieu-uitdagingen: het platteland is niet alleen de plek waar we leven, maar ook waar we werken, onze bron van inkomsten. (...) Ons recht op land, water, zaden, al deze vrijheden maken onvoorwaardelijk deel uit van ons boer-zijn. »

(Vincent Delobel, geitenfokker - België,
MAP en FUGEA)

Het recht op land omhelst vrijheden en rechten die garant staan voor de rechten van plattelandsvolkeren. Het wordt bepaald door twee belangrijke voorwaarden: de toegang tot natuurlijke hulpbronnen en de bescherming van het gebruik en beheer ervan. Aan deze voorwaarden moet voldaan worden om weer andere rechten te kunnen garanderen: het recht op een behoorlijke levensstandaard, gezondheid, deelname aan het culturele leven, het recht op bescherming tegen gedwongen uitzetting en tegen besmetting of vernieling door vervuiling of visvangst. Naast dit essentiële recht beschermt dit artikel ook andere natuurlijke hulpbronnen: meren, kustgebieden, viszones, graaslanden en bossen.

In deze verklaring wordt het recht op land geenszins gezien als een exclusief en absoluut recht op privé-eigendom, maar als het recht op toegang tot de natuurlijke hulpbronnen die noodzakelijk zijn in het levensonderhoud. Meer bepaald, het recht op toegang tot grond en op het gebruik ervan, evenals het recht op deelname in de besluitvorming op verschillende niveaus en op verschillende tijdstippen. Een van de belangrijke verworvenheden van de verklaring is de erkenning van de collectieve dimensie van het recht op land (art 17.1). De collectieve uitoefening hiervan is niet hetzelfde als de som van individuele rechten: het recht wordt verleend aan groepen van mensen. De erkenning van de zowel individuele als collectieve uitoefening van het recht op land spoort aan tot een maatschappelijk debat over de toegangsvoorwaarden tot land, over de negatieve gevolgen van landconcentratie en -speculatie en over de mogelijke vormen van landbeheer.

Omwille van concurrentie op landbouwgrond kennen de Belgische grondprijzen al tientallen jaren een forse stijging. Industrie, recreatie, maar vooral de toenemende verstedelijking leidt tot een snelle verharding van de bodem en het verdwijnen van landbouwgrond. De concurrentie om landbouwgrond werkt grondspeculatie in de hand, wat de vestiging van nieuwe landbouwers en de overdracht van landbouwbedrijven naar de volgende

generatie bijzonder moeilijk maakt¹³. Bovendien wordt de kostbare beschikbare grond uitgeput door vervuiling en toenemende bodemdegradatie. Grond is een exclusief handelsgoed geworden ten koste van de aandacht voor diens voedingswaarde, cruciaal voor de instandhouding van de toekomstige generaties. De verklaring herdefinieert land als een bijzonder kwetsbare, natuurlijke hulpbron die duurzaam beheerd dient te worden (artikel 17.1). De staten worden op hun plicht gewezen om “in te staan voor het behoud en het duurzaam gebruik van land [...] met name door de aanwending van agro-ecologische methoden” (art. 17.7). Ten slotte wordt ook gewezen op de sociale functie van grond, die ten dienste dient te staan van de gehele samenleving (art 17.6).

¹³ Zie onze twee publicaties over het onderwerp: Astrid Bouchedor (2017) Druk op onze landbouwgronden: hoe redden we onze bodems van de betonning? en Astrid Bouchedor (2014), Naar een betere toegang tot grond in België en in Europa: Uitdagingen en mogelijkheden voor een verantwoord grondbeheer. <https://www.fian.be/-Etudes-rapports-?lang=nl>

*Met de sociale functie wordt privé-eigendom niet afgezworen, maar ook niet als heilig beschouwd. Braakliggend land in een gebied met hoge landdruk vervult bijvoorbeeld geen maatschappelijke functie. Het principe van de sociale functie van grond moet landen ertoe dwingen het feitelijke landgebruik op hun grondgebied nader te onderzoeken.*¹⁴

Om deze sociale functie uit te kunnen dragen ijvert de verklaring voor "een bredere en gelijkere toegang tot land" (art. 17.6). Staten dienen daartoe een dam op te werpen tegen landroof en buitensporige grondconcentratie, en discriminatie in de toegang tot grond uit te bannen (art 17.2). Zo moet het toegangsrecht tot grond verzekerd worden voor vrouwen, jongeren, landloze boer-innen en mensen die hun land hebben verloren (art 17.5).

Om dit recht in voege te brengen hebben de Europese landen verschillende mogelijkheden. In België ijvert FIAN ervoor dat de drie gewesten (het Vlaams, het Brussels Hoofdstedelijk en het Waals Gewest).¹⁵

- de overheden middelen in handen geven om de landbouwgrondmarkt te reguleren (grondbank, grondobservatorium, voorkooprecht) met als doel de voedende rol als belangrijkste functie van de landbouw te vrijwaren;

- een stevig ondersteuningsbeleid uitwerken om de gronden te ontharden;
- openbare eigenaars (gewesten, gemeenten, OCMW's en zelfs kerkfabrieken) aanmoedigen om een eind te maken aan situaties die indruisen tegen het algemene belang (verhuur aan boeren die niet meer actief zijn, illegale onderverhuur) en grond opnieuw verpachten via openbare aanbestedingen. De voorwaarden die hiervoor worden uitgeschreven moeten jonge mensen aantrekken met duurzame en innovatieve landbouwprojecten waar de lokale bevolking mee gevoed kan worden;
- de criteria voor ruimtelijke uitvoeringsplannen herzien en de meest verouderde plannen herwerken;
- erop toezien dat privé-ondernemingen, inclusief transnationale bedrijven en andere niet-gouvernementele actoren waarvoor België de mogelijkheid heeft om ze te reguleren, het recht op grond niet ondermijnen in andere landen, en hen aansprakelijk stellen indien dit wel het geval is;
- Het recht op vrijheid van inmenging van boer-innen verdedigen (zoals gedwongen uitzettingen) en op bescherming tegen vervuiling of vernieling van hun land- of watervoorraden. Bij een onteigening moeten de redenen van algemeen belang afgewogen worden tegen de rechten van de boer-innen en hun voedende rol.

¹⁴ Hubert Coline (2019). La Déclaration de l'ONU sur les droits des paysan-ne-s. Outil de lutte pour un avenir commun. Genève : CETIM, p 106.

¹⁵ Verschillende voorstellen kwamen voort uit een FIAN-debat met boer-innen en de Petite Foire Paysanne van Semel in 2019.

4. HET RECHT OP ZADEN

(ARTIKEL 19 VAN DE VERKLARING)

"[Boer-inn-en] het recht ontnemen om hun eigen zaden te vermeerderen en te ruilen [is] een onaanvaardbare schending van het recht op werk en op voedsaam voedsel."

(Guy Kastler, boer - Frankrijk,
Confédération Paysanne)

Een van de fundamentele aspecten van het boer-inn-enberoep is de selectie van zaden. Deze handeling wordt al decennialang bedreigd door zowel de internationale wetgeving als door de wurggreep op de markt van enkele multinationals. Het internationaal recht verplicht de lidstaten om het intellectuele eigendom te beschermen, ondermeer door middel van octrooien. Dit werkt de privatisering en commercialisering van levende organismen in de hand, wat enkel gericht is op de bescherming van de economische belangen van zaadbedrijven en vaak in strijd is met de mensenrechten. Bovendien wordt de huidige zadenmarkt gedomineerd door twee multinationals¹⁶ die hun zaden én hun prijzen opdringen, evenals, vaak, het bijhorende pakket aan «kunstmest-herbiciden-insecticiden». Afnemers worden zo steeds afhankelijker van de inputs en voorwaarden van deze multinationals. Dit tast niet alleen de keuzevrijheid en het werk van de boer-inn-en ernstig aan, maar ook de biodiversiteit van de landbouwvariëteiten. Het is daarom meer dan ooit tijd om de productie en verhandeling van boerenzaden te beschermen, evenals de kennis van de boer-inn-en over het genetisch erfgoed.

Artikel 19 van de verklaring erkent nadrukkelijk de rechten van boer-inn-en op zaden en biodiversiteit. De tekst baseert zich op bestaande internationale principes en akkoorden.¹⁷ Het artikel vermeldt onder meer het recht om "zaai- en pootgoed" te bewaren, te gebruiken, te vermeerderen, uit te wisselen en te verkopen" (art 19.1d). Ook wordt het recht erkend "om de eigen zaden en traditionele kennis voort te zetten, te beheren, te beschermen en te ontwikkelen" (art 19.2). Boer-inn-en kunnen hun zaden ontwikkelen om veerkrachtigere en duurzamere landbouwsystemen te creëren die de bevolking ondanks de klimaatverandering weten te voeden. De verschillende staten hebben dan ook de plicht zadenbanken te ontwikkelen om deze in situ te bewaren, GMO's te verbieden en het gebruik van industriële zaden in te perken. Ten slotte moeten de staten hun extraterritoriale verplichtingen nakomen inzake de regulering van multinationals en andere private spelers.

Wat de verantwoordelijkheid van de staten betreft zoals beschreven in dit artikel, is het niet de bedoeling zaden te verspreiden, maar om een beleid te voeren dat boer-inn-enpraktijken niet ontmoedigt. Volgens de

verklaring moet alle staten "de ondertekende internationale normen en akkoorden verder uitwerken, interpreteren en toepassen en daarbij de mensenrechten met betrekking op boer-inn-en in acht nemen" (art. 2.4). Zij moeten er onder meer over waken dat de verdragen van de Wereldhandelsorganisatie (WTO), de Internationale Unie voor de bescherming van kweekproducten (UPOV) en elk ander internationaal akkoord ter bescherming van intellectuele eigendomsrechten het recht op zaden niet schenden maar ondersteunen. Ook dient men rekening te houden met het recht van boer-inn-en om boerderijzaden vrij te bewaren, te gebruiken, uit te wisselen en te verkopen.

De staten "dienen erop toe te zien dat de zadenwetgeving, de wetgeving ter bescherming van plantenrassen en andere intellectuele eigendoms wetten en certificeringssystemen rekening houden met de rechten, behoeften en de realiteit van boeren" (art. 19.8). Zij moeten "de boerenpraktijken inzake het gebruik van boerenzaden ondersteunen en zo de agrobiodiversiteit mee bevorderen"(art. 19.6).¹⁸

In België is de wetgeving inzake zaadvermeerdering en vermarkting een gewestelijke bevoegdheid. In feite wordt zowel in Wallonië als in Vlaanderen de Europese wetgeving toegepast.¹⁹ In het Waalse en Vlaamse Gewest bestaat er een specifieke regel die werk maakt van het principe in de verklaring om zaden zo toegankelijk mogelijk te maken voor kleine producenten.²⁰ Dit geeft boer-inn-en de vrijheid hun oogst te gebruiken om opnieuw uit te zaaien in hun eigen velden. Voorts worden de royalties op commerciële rassen beperkt en zelfs herleid tot nul als het bedrijf minder dan 15 ha in cultuur heeft gebracht.²¹

¹⁶ Bayer bezet de eerste plaats dankzij de overname van Monsanto. In tweede positie: Corteva, voorheen Dow DuPont.

¹⁷ Internationaal Verdrag inzake plantgenetische hulpbronnen voor voeding en landbouw (ITPGRFA) (2001), die de bepalingen aanvult van het Verdrag inzake biologische diversiteit (CBD) (1993).

¹⁸ Zie het onderzoeksrapport over het zadenrecht, geleverd door de Geneva Academy: <https://www.geneva-academy.ch/research/our-project/detail/60-the-united-nations-declaration-on-the-rights-of-peasants-and-the-protection-of-the-right-to-seeds-in-europe>

¹⁹ In 2021 gaat het nieuwe Europese reglement voor biologische productie en etikettering van biologische producten van kracht. Het zal nieuwe bepalingen bevatten voor bioboer-inn-en en bedrijven van biologische plantveredeling en zaadconservering, waaronder nieuwe regels omtrent de vrije verhandeling van zaden van niet-geregistreerde of « biologisch heterogene » variëteiten.

²⁰ www.hoevezaad.be

²¹ Dit geldt voor alle kleine producenten; de gemiddelde grootte van Waalse bedrijven bedraagt 50 ha.

Ondanks deze wet, in overeenkomst met de verklaring, zijn er in de praktijk tegenwoordig maar heel weinig boer-inn-en in staat om hun eigen zaden te produceren en uit te wisselen. Dat komt door de werklast die dit met zich meebrengt, de nood aan specifiek materiaal, aangepaste opslagruimte, etc. Doordat bedrijven deze taken al jaren op zich nemen, werd deze praktijk losgekoppeld van het landbouwersberoep. Het betreft vandaag twee verschillende beroepen, zowel qua vaardigheden als logistiek. Commerciële zaden zijn trouwens niet geschikt voor de biologische en de boerenlandbouw, die weinig tot geen gebruik maken van kunstmest en pesticiden. De zaden zijn geformatteerd om aan de eisen te voldoen van de agro-industrie en zijn niet zo makkelijk te produceren en selecteren. Er bestaat geen alternatief voor de commerciële en gangbare zaden door een gebrek aan subsidiëring, onderzoek en ondersteuning van alternatieve zaden en rassen. Niet alleen de wetgeving, maar ook het huidige landbouwmodel houdt boer-inn-en in een afhankelijkheidspositie ten opzichte van het conventionele zadenmodel.

Samen met haar partners en sociale boerenbewegingen identificeerde FIAN een aantal pistes voor het Vlaams, het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om dit recht te kunnen toepassen.²²

- Erop toezien dat de Europese regelgeving en alle internationale akkoorden ter bescherming van intellectuele eigendomsrechten het recht op zaden niet schenden maar faciliteren. Dit geldt ook voor het recht van boer-inn-en om boerderijzaden vrij te bewaren, gebruiken, ruilen en verkopen;

- Boer-inn-en raadplegen en in goed vertrouwen samenwerken met hun vertegenwoordigende organen alvorens internationale akkoorden goed te keuren en uit te voeren die hun recht op zaden mogelijk aantasten;
- het bestaande wetgevende kader omtrent boer-inn-enrechten nader toelichten en kenbaar maken, zodat boer-inn-en zich het recht op zaden ook beter kunnen toe-eigenen;
- toezien op de handhaving van de specifieke bepalingen voor kleine producenten en ervoor zorgen dat de boer-inn-enrechten niet worden geschonden of ingeperkt door de agro-industriële sector;
- een eerlijk, onpartijdig en geschikt evaluatie- en certificeringssysteem uitwerken omtrent de kwaliteit van boerenzaden en de boer-inn-en bij dit proces betrekken;
- meewerken aan de opzet van zadenbanken voor de instandhouding van boerenzaden in situ;
- staats- en of privé-onderzoek ondersteunen om rassen en zaden te ontwikkelen die zo goed mogelijk zijn aangepast aan het Belgische terroir en aan een inputvrije landbouw.

²² De meeste van deze voorstellen kwamen voort uit gesprekken met Vincent Delobel en Lucas Van den Abeele.

5. EN NU? DE STRIJD GAAT DOOR ...

België heeft de plicht om alle rechten die de verklaring erkent uit te voeren. Maar we hebben allemaal een rol te spelen. Eerst moet iedereen de verklaring goed kunnen begrijpen en zich de verklaring eigen maken. Hier wil dit document aan bijdragen. Dan is het tijd voor actie: collectieve debatten en uitwisselingen organiseren waar de boer-inn-en, hun vertegenwoordigingsorganen en de overheden bij worden betrokken. Via transparante en inclusieve beslissingsprocessen zoeken we naar de meest geschikte pistes om de verklaring te implementeren.

Wat kan ik als burger doen om de verklaring mee te helpen uitvoeren?

FIAN heeft verschillende voorstellen voor actie en mobilisatie klaar om samen te ijveren voor de implementering van de verklaring:

- **Bekijk** en **verspreid** de nieuwe video van de Europese coördinatie Via Campesina over de verklaring van de rechten van boer-inn-en met ondertitels in het Frans, Engels en Spaans: <https://youtu.be/79iv4bFNZS0>
- **Organiseer** een opleiding of debat over het onderwerp
- **Neem deel aan** een sensibiliseringscampagne op de Internationale Dag van de Boerenstrijd op 17 april of aan gezamenlijke acties rond de hervorming van het GLB of de Europese Green Deal, onder leiding van Voedsel Anders, het Réseau de Soutien à l'Agriculture Paysanne (ReSAP) of Nyeleni Europe. Meer informatie op <http://www.luttespaysannes.be>
- **Sluit je aan bij de Landbouwbrigades**. Meer informatie op <https://landbouwbrigades.be>
- Bekijk ook onze Waalse zusterorganisatie, **Brigades d'Action Paysannes** op <https://brigadesactions-paysannes.be> en

de artikels van de verklaring

Artikel 1. Definitie van boer-inn-en en andere op het land werkzame personen

Artikel 2. Algemene plichten van de staten

Artikel 3. Gelijkheid en non-discriminatie

Artikel 4. Rechten van boerinnen en andere in rurale gebieden werkzame vrouwen

Artikel 5. Recht op natuurlijke hulpbronnen en op ontwikkeling

Artikel 6. Recht op leven, vrijheid en veiligheid van het individu

Artikel 7. Vrijheid van beweging

Artikel 8. Vrijheid van denken en meningsuiting

Artikel 9. Vrijheid van verenigen

Artikel 10. Recht op participatie

Artikel 11. Recht op informatie

Artikel 12. Recht op rechtspraak

Artikel 13. Recht op werk

Artikel 14. Recht op veiligheid en gezondheid op het werk

Artikel 15. Recht op voedsel en voedselsoevereiniteit

Artikel 16. Recht op een waardig inkomen en voldoende bestaansmiddelen, alsook toegang tot de nodige productiemiddelen

Artikel 17. Recht op grond

Artikel 18. Recht op een veilige, schone en gezonde omgeving

Artikel 19. Recht op zaden

Artikel 20. Recht op biologische diversiteit

Artikel 21. Recht op water en waterzuivering

Artikel 22. Recht op sociale zekerheid

Artikel 23. Recht op fysieke en mentale gezondheid

Artikel 24. Recht op aangepaste huisvesting

Artikel 25. Recht op onderwijs en vorming

Artikel 26. Recht op cultuur en traditionele kennis

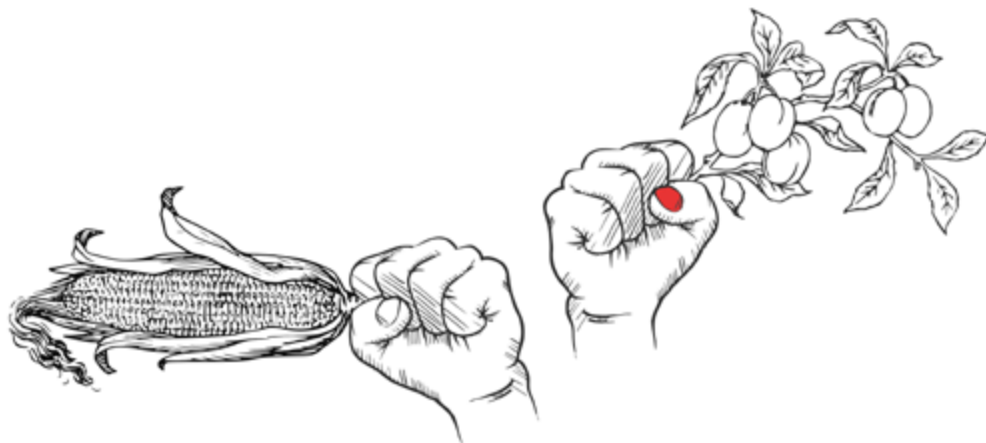
Artikel 27. Verantwoordelijkheid van de Verenigde Naties en andere internationale organisaties

Artikel 28. Algemene Verplichtingen

Bronnen

- VN (2018), Verdrag van de algemene vergadering van 17 december 2018 en de uiteindelijke versie van de verklaring: <https://undocs.org/fr/A/RES/73/165>
- FIAN Belgium en FIAN International (2015 tot 2017), analysenota's over de specifieke rechten in de verklaring: <https://www.fian.be/Publication-d-une-3e-serie-de-notes-d-analyse>
- FIAN Belgium, video: <https://www.fian.be/La-Declaration-sur-les-droits-des-paysans>
- Geneva Academy, verschillende publicaties over de uitvoering van de verklaring : <https://www.geneva-academy.ch/research/our-project/detail/13-the-rights-of-peasants>
- Priscilla Claeys & Marc Edelman (2019): The United Nations Declaration on the rights of peasants and other people working in rural areas, The Journal of Peasant Studies, DOI: 10.1080/03066150.2019.1672665
- Hubert Coline (2019). La Déclaration de l'ONU sur les droits des paysan-ne-s. Outil de lutte pour un avenir commun. Genève : CETIM.

**BOER.INN.EN VOEDEN MENSEN,
SUPERMARKTEN VOEDEN DE BANK,
RECHTEN VOOR BOER.INN.EN!**

CONTACT :

FIAN Belgium

Van Elewijckstraat, 35
1050 Bruxelles - Belgium
+32 (0)2 640 84 17
fian@fian.be - www.fian.be

Met de steun van

Belgique
partenaire du développement